

La col·lecció «Catalunya Comarcal», una aportació pel coneixement del territori català

F. López Palomeque

*Facultat de Lletres. Estudi General
de Lleida. (Univ. de Barcelona)*

«Catalunya Comarcal» és una col·lecció que aplega llibres d'estudis d'economia comarcal. L'any 1978 es va publicar el volum corresponent a Osona i fins el mes de maig de l'any 1986 han aparegut els llibres corresponents a quinze comarques més: Tarragonès, el Segrià, la Segarra, la Cerdanya, el Garraf, el Gironès, el Pallars Jussà, la Vall d'Aran, el Montsià, la Garrotxa, el Pallars Sobirà, el Baix Empordà, l'Anoia, el Baix Ebre i el Priorat. Al final d'aquesta ressenya s'afegeixen les referències bibliogràfiques completes de cadascun dels llibres. La col·lecció és promoguda i editada per una entitat financera, la Caixa d'Estalvis de Catalunya, la qual fa una distribució dels exemplars (autoritats, clients, persones interessades...) al marge dels circuits comercials.

La redacció dels estudis ha estat a càrrec de dos o més autors, excepte en dos casos. A més, cal assenyalar que en la realització dels estudis han participat col·laboradors —en alguns casos molt nombrosos— amb diferent nivell de responsabilitat. Un altre fet a destacar és que els autors dels llibres són nascuts a les comarques corresponents o bé hi estan lligats professionalment, la qual cosa ha facilitat el procés d'investigació i ha afavorit el resultat final. La major part dels professionals que han realitzat els estudis són economistes i, en segon terme, geògrafs. També hi han participat sociòlegs, enginyers i historiadors, entre altres. Tots els llibres tenen un pròleg realitzat, en cada cas, per una persona rellevant de la cultura, la ciència o la vida pública catalana.

L'àmbit territorial dels estudis ha estat, en cada cas, les comarques delimitades segons la Divisió Territorial de Catalunya de 1936, mentre que els continguts dels estudis abracen, principalment, els aspectes socio-econòmics de cadascuna de les comarques. A continuació, i per aprofundir en les característiques d'aquesta col·lecció, contemplarem tres

aspectes bàsics: els propòsits i el disseny de la col·lecció, els continguts (àmbit territorial, estructura i metodologia) i, finalment, situarem aquests llibres dins de la producció bibliogràfica d'estudis d'economia regional catalana.

1. Els objectius i el disseny de la col·lecció

La promoció i l'edició de la Col·lecció «Catalunya Comarcal» és una de les diverses manifestacions de la política de projecció externa de la Caixa d'Estalvis de Catalunya amb la qual es pretén, com a objectiu, la publicació de monografies socio-econòmiques de cadascuna de les comarques de Catalunya. Darrera d'aquestes raons immediatament apareixen uns arguments que l'entitat financera utilitza per justificar la necessitat de fer estudis d'economia comarcal i, també, de mostrar la importància de la seva publicació.

Els objectius que es persegueixen i els arguments que justifiquen la realització dels estudis són exposats a les corresponents «presentacions» que l'entitat financera fa a cadascun dels llibres. Però, a més a més, el que era Director General de la Caixa d'Estalvis de Catalunya, Joan Bilbao i Bergès, en el pròleg que va realitzar l'any 1981 al llibre de la Cerdanya explicà clarament els arguments i els objectius de la col·lecció: «Som, doncs, en una hora en què cal que ressorgeixi el corrent inscrit tan fortament en la tradició del poble català que coneixem amb el nom de comarcalisme «(...)» Des de la perspectiva de la nostra institució, la Caixa d'Estalvis de Catalunya, considerem que no podem defugir l'exigència de prestar una atenció més gran a totes i cadascuna de les nostres comarques. Aquesta és una orientació que intentem que sigui present en els diferents vessants en què es concreta la nostra actuació. La política d'expansió de la Caixa aquests darrers temps —que és quan el marc institucional ho ha permès—, la representació proporcional dels impositors de les diferents comarques en els Òrgans de Govern de la Institució i la progressiva orientació descentralitzadora en la nostra política financera i social són una bona prova de la nostra decidida voluntat d'apropament a les comarques»(...) «Dins d'aquesta lògica i amb l'objectiu d'oferir al conjunt de la societat catalana un instrument que pogués ser útil en la tasca de redreçament territorial de Catalunya i que ajudés a contemplar el buit existent en la major part de les nostres comarques pel que fa a estudis que les contemplin des d'una perspectiva econòmica vam impulsar la col·lecció d'estudis econòmics «Catalunya comarcal» (pàgines VII-VIII del llibre sobre la Cerdanya). Els llibres d'aquesta col·lecció apareixen, doncs, com una eina, un instrument útil pel coneixement del territori català, oferta a les institucions polítiques per aconseguir corregir els desequilibris territorials.

L'existència d'uns desequilibris territorials a Catalunya, la necessitat d'estudiar les comarques i, finalment, l'ús dels estudis resultants com a base del coneixement previ a les accions de política territorial, són fets que també posen de manifest de forma explícita —en la introducció, presentació o conclusions— alguns dels autors. Tanmateix, podem trobar en diversos pròlegs referències concretes als fets esmentats. Així, Joan Hortalà i Arau en el pròleg que fa al llibre de La Garrotxa diu, a l'hora de defensar l'enfocament descriptiu en aquest tipus d'estudis, que «cal observar llavors que aquesta és la manera amb què els estudis d'economia comarcal, ultra suministrar coneixements de la realitat socio-econòmica en qüestió, esdevenen d'utilitat primordial per a la instrumentalització de les corresponents polítiques econòmiques, la qual cosa els dona plenament significació i contingut. Dit sigui de pas, aquest treball sobre la realitat econòmica de la Garrotxa... queda circumscrit dins el marc d'aquests plantejaments». D'altra banda, Francesc Martí

i Jusmet, que ha prologat el llibre del Garraf, acaba el seu escrit felicitant a l'entitat editora «per l'excel·lent iniciativa de dedicar un estudi rigurós a cada comarca, base fonamental per començar a millorar i transformar el nostre país a partir d'una infraestructura de dades precises i científiques. És una aportació indispensable a l'Administració pública, que també tots els ciutadans de Catalunya agrairan per les possibilitats que ofereix de racionalitzar la vida del país». Afirmacions semblants trobem a altres pròlegs dels llibres de la col·lecció.

Les referències assenyalades indiquen quins són els propòsits i la funció de la col·lecció i, a més, en part permeten entendre el marc de referència en el qual s'havia d'insertar la realització de cada estudi. Ens referim a què, com a conseqüència del disseny de la col·lecció, els estudis havien de concretar-se, pel que fa a l'àmbit territorial d'estudi, a les comarques establertes l'any 1936. Podem afegir, a més, que l'entitat financera promotora i editora va establir altres directrius referents a l'estructura i a continguts dels llibres. Aquest fet el trobem clarament reflectit a la pàgina 1 del llibre sobre el Gironès, on els autors expliquen el seu enfocament: «D'una banda, el llibre té una estructura metodològica clàssica, consistent en un apartat de medi físic, un de població i tres (sector primari, secundari i terciari) d'activitats econòmiques... En segon lloc té una perspectiva geogràfico-econòmica com a *leitmotiv* general. A l'origen això és així perquè aquest és el caràcter dels estudis fins ara presentats en la sèrie de monografies comarcals de la Caixa d'Estalvis de Catalunya, i l'encàrrec que se'ns féu era també en aquest sentit, com és propi d'un estudi que s'insereix dins d'una col·lecció més ampla de volums». El Gabinet d'Estudis de l'entitat financera ha imposat, doncs, amb el propòsit d'aconseguir una col·lecció homogènia, dos criteris bàsics: els límits de l'àrea a estudiar, que havien de tenir com a referència la divisió comarcal de 1936 i un esquema comú mínim, el qual abraça l'anàlisi de les activitats productives, de la població i també del medi físic, com a recurs i com a espai on es projecten les variables esmentades.

2. El contingut dels llibres: l'àmbit territorial, l'estructura i la metodologia

Ja hem assenyalat que l'àmbit territorial que s'estudia a cadascun dels llibres és la comarca definida i delimitada segons la Divisió Territorial de Catalunya de l'any 1936. L'elecció de l'esmentada delimitació, com a marc territorial de referència, obeeix al criteri establert per l'entitat financera, promotora i editora de la col·lecció. No obstant, aquest criteri ha estat acceptat pels autors, tot i que, en alguns casos, han plantejat la seva inadequació i la necessitat de la seva revisió tal com es fa constar en la introducció dels corresponents llibres.

El cas més significatiu és el del Pallars Jussà on inclús en el títol s'especifica que el llibre correspon a un estudi sobre el «Pallars Jussà i l'Alta Ribagorça». En aquest llibre es fa un acurat estudi de les diferents divisions territorials que s'han realitzat referents a aquests territoris i inclús s'incorporen en el text, mitjançant diversos mapes, les respostes dels municipis als qüestionaris de la Ponència d'estudi de la Divisió Territorial de Catalunya de l'any 1933. Aquestes respostes també s'han incorporat en el llibre del Priorat quan s'analitza el tema de la delimitació comarcal. Les paraules que reflexen millor els problemes dels límits comarcals són les que trobem a la pàgina 1 del llibre sobre el Pallars Jussà on podem llegir: «val a dir que aquesta divisió territorial —la de 1933— és

l'única existent que ofereix garanties de funcionalitat racional, ja que els criteris que la van generar intentaven de reflectir la realitat socio-econòmica i cultural dels territoris que hom volia definir. Malgrat això, com ara explicarem, el Pallars Jussà se'ns ha presentat com una unitat d'estudi força artificial i ens ha plantejat una problemàtica metodològica considerable».

La delimitació comarcal és tractada també a altres llibres. Cal referir-nos, en primer lloc, al de la Segarra on els autors dediquen un apartat a l'estudi de «Els límits de la Segarra». Aquests límits també són analitzats per J. Solé en el llibre de l'Anoia on s'assenyala l'àmbit de la comarca històrica de la Segarra i, a la vegada, l'autor aprofita per tractar la futura reordenació del territori català. La qüestió dels límits apareix també en el llibre del Gironès on a la pàgina 6 es diu que «mentre tots esperem que el Parlament de Catalunya discuteixi i aprovi la nova divisió territorial de Catalunya, totes les entitats i els particulars estudiosos de la realitat comarcal estan d'acord a partir, de moment, d'aquella divisió», referint-se a la divisió de 1936. Cal recordar que ha estat la Caixa d'Estalvis de Catalunya qui ha imposat aquest àmbit d'estudi. Als arguments ja assenyalats fins ara cal afegir els que trobem a quasi totes les «presentacions» que fa l'entitat a cada llibre. Pot valer com a referència la corresponent al Segrià, on a la pàgina V llegim: «La Caixa considera oportú manifestar ací que el criteri general adoptat per aquesta col·lecció és d'estudiar les comarques catalanes d'acord amb la Divisió Territorial aprovada per la Generalitat el 1936. Aquest criteri s'ha mantingut en l'estudi de la comarca del Segrià, per raons d'homogeneïtat metodològica, malgrat les característiques peculiars, que tant geogràficament com econòmicament, es donen a Mollerussa i a la seva zona d'influència». De fet si volguéssim fer un inventari de les «peculiaritats» hauríem de citar les situacions del Pont de Suert (Alta Ribagorça); Banyoles; La Segarra (els «imprecisos límits de la Segarra»); —com a referència als llibres citats i moltes altres (algunes ja es van posar de manifest l'any 1933) sorgides com a conseqüència de la nova estructura territorial i que prenen actualitat davant la revitalització del debat comarcal.

Davant d'aquesta situació cal plantejar-se si l'esmentada delimitació comarcal és vàlida, com a marc espacial de referència, a l'hora d'analitzar les característiques socio-econòmiques i territorials de la Catalunya actual. En qualsevol cas, la possible resposta ha de donar-se en un marc on se sàpiga diferenciar entre el que és una divisió administrativa del territori i el que són les comarques (al marge de la utilització d'un o més criteris de definició i de delimitació) i, finalment, el que és la utilització d'un àmbit espacial com a eina d'estudi, conseqüència de la pròpia estructura territorial. D'altra banda, cal subratllar que la utilització com a punt de partida de la divisió territorial de 1936, és a dir, d'una delimitació territorial prèviament establerta, ha provocat en els estudis referits problemes metodològics lligats als propis pressupostos teòrics de la ciència regional. A més del testimoni que ja hem assenyalat —llibre del Pallars Jussà— cal recollir també les reflexions dels autors del llibre del Montsià en el sentit que el mateix s'ha d'entendre com a la primera part d'un estudi més ampli que abraça també la comarca del Baix Ebre (aquest llibre es va publicar un any després), com a conseqüència d'uns problemes i d'una realitat socio-econòmica i territorial estretament lligades. En el llibre del Montsià es posa en evidència el fet que moltes relacions socio-econòmiques i els atributs territorials superen els límits de les comarques considerades i, a la vegada, s'assenyala la necessitat d'analitzar fluxos i relacions intercomarcals com a reflexe de la realitat.

El contingut dels llibres apareix com a resultat de l'aplicació d'un esquema metodològic clàssic a l'hora d'estudiar els trets socio-econòmics d'una comarca. L'estructura bàsica que trobem a tots els llibres és la que contempla l'anàlisi del medi físic, la població,

el sector primari, el sector secundari i el sector terciari. A més dels continguts assenyalats, apareixen altres temes en tots els llibres: la delimitació municipal i la seva evolució (lligada a la pròpia delimitació comarcal), els equipaments, les finances municipals i el planejament urbanístic. El primer d'aquests temes s'insereix dins el primer capítol (medi físic i/o «la comarca») i els altres els trobem quasi correlativament després del capítol referent al sector terciari. D'altra banda, cal constatar que en alguns casos l'esquema clàssic apareix modificat o bé, en altres llibres, trobem incorporats nous capítols com, per exemple, el referent a l'evolució històrica, que en el cas del Baix Ebre ha donat lloc a un segon volum amb aquest contingut. A grans trets s'observa la tendència, des del primer llibre que es va fer fins els darrers, d'estudiar uns continguts globalitzadors d'allò que és la realitat comarcal, superant així l'enfocament inicial, centrat en l'anàlisi de les activitats productives. Sembla imposar-se, doncs, la «monografia» comarcal davant l'esquema sectorial inicial d'economia comarcal. Aquesta tendència es constata no solament per l'aparició de capítols d'una altra temàtica, sinó que dins dels capítols genèrics s'incorpora informació que fins ara no era considerada en estudis precedents, de vegades per no respondre a un esquema prèviament establert o de vegades per manca d'informació. És el cas de les eleccions polítiques que s'insereix dins del capítol de població o bé de determinats equipaments socials i l'inventari d'organitzacions socials que s'incorpora en el capítol d'equipaments.

Creiem oportú i clarificador, per entendre millor les referències anteriors, exposar l'índex de dos llibres amb esquemes diferents. Així, el llibre del Montsià té els següents capítols: 1. Introducció; 2. El medi natural; 3. Els antecedents històrics; 4. La població; 5. Els sectors productius; 6. El creixement econòmic; 7. La crisi econòmica i l'atur; 8. Una anàlisi ultra-comarcal; 9. Les infraestructures supracomarcal; 10. Els equipaments socials; 11. Estructura social; 12. Urbanisme i infraestructura municipal; 13. Conclusions i, a més a més, Cloenda i Bibliografia. L'altre exemple que hem escollit és el llibre del Baix Empordà que té els següents capítols: 1. La comarca; 2. La població; 3. El sector primari; 4. La indústria; 5. El sector terciari; 6. Les finances municipals; 7. Els equipaments socials; 8. L'ordenació del territori i l'urbanisme; 9. Cloenda i, a més, la Bibliografia.

Des d'una perspectiva formal cal especificar que a tots els llibres trobem una presentació dels autors, però no sempre apareix una introducció on s'especifiquin els objectius i l'enfocament del treball. Tanmateix, l'acabament dels llibres és diferenciat. El que trobem, sobretot, és un capítol final que resumeix els continguts dels capítols anteriors i, per tant, manca —excepte en alguns casos una interpretació global de la realitat comarcal. De fet, aquesta mancança és conseqüència de la inexistència d'uns plantejaments previs o d'un fil conductor que permetés al final valorar els resultats d'una forma global. Així, doncs, la major part dels capítols que tanquen els llibres són «conclusions» que comprenen l'enumeració, a tall de resum, de les característiques estudiades o bé són conclusions de cadascun dels capítols.

Altres aspectes a destacar del contingut dels llibres són la bibliografia i la informació estadística. Pel que fa a la bibliografia cal dir que tots els llibres, a més de les nombroses referències a peu de pàgina, tenen al final una «Bibliografia» que, en la major part dels casos, comprèn una relació selectiva dels llibres i de les fonts bàsiques utilitzades. No obstant, cal subratllar que en el cas del Pallars Jussà i el Pallars Sobirà s'incorpora un exhaustiu recull bibliogràfic, classificat per temes, que supera els aspectes temàtics del llibre. Pel que fa a la informació estadística cal dir que les taules o els quadres estadístics que s'afegeixen al text són molt nombrosos, però, a més a més, apareixen apèndix estadístics per capítols, que representen una valuosa recopilació de dades. L'esforç de recopi-

lació i de presentació de la informació estadística ha estat molt notable a cadascun dels estudis. Així, la gran quantitat d'informació estadística i, a la vegada, el tractament dels continguts donen a aquests llibres un caràcter d'inventari informatiu i documental de les comarques respectives. De fet, aquesta característica es posada de manifest per alguns autors; com és el cas del llibre del Pallars Jussà on els autors en la seva presentació a la pàg. VII diuen: «A més de presentar la informació d'uns fets, amb aquest estudi hem volgut cobrir un buit informatiu, i això ens ha portat a oferir una documentació estadística, bibliogràfica i d'inventari, que oferim com a material de referència per a treballs posteriors i més aprofundits que es puguin fer d'aquest mateix àmbit territorial».

Pel que fa a la utilització del llenguatge cartogràfic, cal dir que la incorporació de gràfics i mapes és, en general, bastant correcta, obeint en cada cas a una necessitat de presentar unes xifres el més clarament possible o bé projectar-les a nivell municipal per entendre millor la dimensió espacial dels fenòmens estudiats. No obstant això, cal dir que en alguns casos la tècnica cartogràfica utilitzada no ha estat la més adequada. Així, doncs, la incorporació de gràfics i de mapes ha estat positiva, i més tenint en compte que en els estudis precedents d'economia comarcal la dimensió espacial era poc present i encara menys la utilització de l'aparell cartogràfic corresponent. Els mapes utilitzats són d'àmbit comarcal (de cadascuna de les comarques) amb la divisió municipal corresponent. Aquestes mapes serveixen de base per projectar en el territori i estudiar la distribució espacial de les diferents variables analitzades. Tanmateix, s'observa que cada vegada més s'incorporen mapes de Catalunya, amb la divisió comarcal, que serveixen per situar i relacionar les característiques de la comarca objecte d'estudi dins el conjunt territorial de Catalunya.

Cal subratllar, finalment, que tots els llibres de la col·lecció incorporen en el capítol I un mapa topogràfic de la comarca a una escala al voltant de 1:250.000 que és, en els primers llibres publicats reproducció —en un full del llibre— del Mapa Topogràfic de Catalunya (Escala 1:200.000) editat pel Servei Cartogràfic de la Diputació Provincial de Barcelona, mentre que en els darrers llibres la reproducció procedeix del Mapa Topogràfic de Catalunya (E 1:250.000) editat pel Servei Cartogràfic del Departament de Política Territorial i d'Obres Públiques.

Les fonts d'informació utilitzades han estat diverses. D'altra banda, la recollida de les dades i la seva presentació, que ha suposat un gran esforç per part dels autors, representen un dels aspectes més positius d'aquesta col·lecció. S'han recollit i treballat pràcticament totes les estadístiques publicades a nivell municipal i comarcal, referents als temes estudiats. Tanmateix, s'han recopilat les dades no publicades elaborades per organismes públics o privats. En molts casos, aquestes dades —publicades i no publicades— s'han hagut d'homogeneïtzar i de depurar per obtenir sèries fiables i també seleccionar les dades més adients quan s'ha pogut disposar d'informació de diversa procedència sobre un mateix tema. Tot aquest procés és demostratiu que darrere d'aquests llibres hi ha un treball d'investigació fet per diverses persones —treball en equip— i durant un llarg període de temps.

El volum de la població i la diversitat i la magnitud de les activitats econòmiques de les diferents comarques són les causes que han limitat la recollida de les dades i el seu tractament. Així, a les comarques de gran nombre de població, per exemple el Segrià, les dades de població (població activa, estructura per edats...) corresponen a 1970 i han estat deduïdes del tractament fet pel Consorci d'Informació i de Documentació de Catalunya. En l'altre extrem trobem els estudis de les comarques de poca població, per exemple la Vall d'Aran o el Pallars Sobirà, on les dades assenyalades s'han deduït del darrer Padró de Població, mitjançant un treball directe sobre la informació primària, la qual co-

sa ha permès actualitzar la informació i tractar altres variables no contemplades en el tractament fet en pel Consorci. Tanmateix, en els estudis de les darreres comarques esmentades i d'altres similars s'ha utilitzat de forma freqüent la tècnica de l'enquesta per obtenir informació més directa sobre diverses característiques de les activitats econòmiques o els equipaments. Aquestes enquestes han permès fer veritables inventaris de les activitats, infraestructura, etc... i, a la vegada, valorar aspectes qualitius no contemplats en altres fonts estadístiques.

Un problema relacionat amb les fonts d'informació és l'actualització de les dades. En aquest sentit, trobem sovint referències per part dels autors que es lamenten de no haver pogut disposar d'estadístiques més recents o bé que estaven a punt de publicar-se, com per exemple el Nomenclàtor de 1981, el Cens de població de 1981 i el Cens Agrari de 1982, entre altres. També els autors posen en evidència les llacunes d'informació que existeixen en alguns temes, per exemple referents a les activitats comercials, valor de producció industrial, etc. Aquestes deficiències no han permès de vegades aplicar diverses tècniques per valorar la producció comarcal, el grau de dependència, etc., malgrat que en alguns estudis es presenten resultats en aquest sentit, com és el cas del Montsià o La Garrotxa. Finalment, cal dir, referent a les fonts d'informació, que també trobem com a norma a tots els llibres i al començament de cada capítol una introducció on s'exposa la relació de fonts d'informació a utilitzar i la seva valoració.

3. La col·lecció «Catalunya Comarcal» dins el context de la producció bibliogràfica d'economia regional catalana

La col·lecció «Catalunya Comarcal», pel contingut i pel seu plantejament, se situa dins la producció bibliogràfica de la ciència regional a Catalunya i, concretament, de l'economia regional. Tal com han constatat J.M. CARRERAS i A. MESTRE (1983) en l'evolució dels estudis d'economia regional catalana apareixen diversos períodes amb característiques diferenciades. Els estudis d'economia comarcal han estat presents en tots els períodes, però cal destacar el corresponent a 1965-1970 per la quantitat de les publicacions i per l'impacte metodològic. Una bona anàlisi i valoració d'aquests estudis el trobem a l'article d'Enric LLUCH (1970), titulat «Estudis d'economia comarcal a Catalunya».

L'evolució de la producció de publicacions d'economia regional catalana s'ha caracteritzat per un creixement discontinu fins l'any 1975, que és quan es produeix el màxim nombre de publicacions (prop de 50 referències bibliogràfiques). A partir de 1976 s'observa una clara disminució fins els anys 1979-81, que es dona un estancament de la tendència i s'assoleix un nivell de producció semblant als darrers anys de la dècada dels seixanta (10-15 referències bibliogràfiques) (J.M. CARRERAS i A. MESTRE, 1983). Considerant el trencament de la tendència decreixent i la quantitat de publicacions aparegudes durant els anys 1982-84 (una consulta dels Repertoris de Bibliografia Econòmica de Catalunya del Consorci d'Informació i de Documentació de Catalunya és molt aclaridora), podem constatar que hi ha indicis suficients per afirmar que ens trobem davant un nou període d'increment o de resorgiment d'aquest tipus d'estudis on situem la col·lecció «Catalunya Comarcal», la qual cosa incideix en l'increment dels estudis d'economia comarcal, front a la tendència predominant dels estudis sectorials o globalitzadors sobre el territori català.

En aquesta nova irrupció dels estudis comarcals han participat com a promotors altres entitats financeres, com és el cas dels llibres de P. LLEONART i R. ARDEVOL (1980) sobre la Ribera d'Ebre i d'A. SOY CASALS (1982) sobre el Ripollès. Malgrat tot, les entitats financeres han perdut darrerament el protagonisme en la promoció i l'edició d'estudis regionals i comarcals. En sentit contrari, cal subratllar la participació creixent de diversos organismes de l'administració municipal, provincial i autonòmica, com veurem més endavant.

L'evolució de la producció bibliogràfica d'estudis d'economia regional ha estat determinada per causes de diversa naturalesa al llarg dels diferents períodes. Així cal considerar, entre altres, la necessitat d'evidenciar el desavantatge de Catalunya en les relacions administració central-administració regional i provincial, l'interès de les entitats financeres pel coneixement de la situació econòmica i de les activitats sectorials, i l'interès de l'administració pel coneixement econòmic i territorial. Aquestes causes obeeixen, en definitiva, a una pressió social pel coneixement de la realitat catalana i s'ha concretat en la iniciativa per part de diverses entitats i organismes que han realitzat, promogut o editat els estudis. No obstant això, cal centrar aquesta anàlisi en les causes que han motivat l'increment i el resorgiment actual dels estudis d'economia regional i, de forma específica, els de caràcter comarcal.

Hi ha unes causes o motivacions immediates que han determinat la realització dels estudis comarcals. Ja hem exposat anteriorment els propòsits de la Caixa d'Estalvis de Catalunya a l'hora de publicar la col·lecció «Catalunya Comarcal»: oferir una eina documental a les autoritats per facilitar la tasca d'una política territorial adequada i aconseguir el dreçament de les comarques catalanes per corregir els desequilibris territorials.

Cal pensar que aquesta necessitat d'anàlisi del territori català ha de cobrir-la la pròpia administració. De fet, la participació de l'administració en la producció d'aquest tipus de documentació és cada vegada més important. Precisament aquesta participació és contemplada per J.M. CARRERAS i A. MESTRE (1983 pp. 179) com a una de les vies propulsores d'investigacions: «Una segona via de futur —la primera correspon a la producció dels centres universitaris—, és la que han obert les institucions autonòmiques. Si es vol portar a terme una política territorial lligada als problemes del país, cal realitzar l'estudi dels fèndems territorials propis». Aquest procés ja s'ha iniciat i tenim testimonis en l'estudi de la Direcció General de Política Territorial (1981) sobre el Priorat; en l'estudi sobre la Vall d'Aran realitzat per R. MAJORAL i F. LÓPEZ PALOMEQUE (1983) i promogut pel Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, en els llibres sobre Les Garrigues i l'Urgell realitzats per R. PUJADES (1984) i promoguts per la Direcció General de Política Territorial (Secció d'Acció Comarcal) del Departament de Política Territorial i d'Obres Públiques. Cal fer menció especial d'aquests darrers estudis en el sentit que el Servei d'Acció Comarcal ha endegat un programa d'estudis que contempla les diagnòs comarcals del territori català, com a primera etapa del procés de planificació territorial. El primer treball ha estat el de Les Garrigues, ja publicat, i també s'han realitzat els corresponents a la Segarra, l'Urgell i la Noguera. Aquests estudis comprenen, a més de la informació referent a la situació actual —seria l'equivalent al contingut dels llibres de la col·lecció «Catalunya Comarcal»—, una diagnòs (exposició dels problemes bàsics) i unes propostes d'actuació.

D'altra banda, cal considerar, també, que en els darrers anys han aparegut estudis a nivell municipal o referents a àmbits més grans (coincidents o no amb les comarques). En aquests estudis —la major part no han estat publicats o han tingut una difusió limitada— s'analitzen les característiques socio-econòmiques dels àmbits corresponents. Conside-

rem important fer aquesta referència perquè les motivacions que han determinat la seva realització es concreten en la situació de crisi de l'estructura productiva dels indrets estudiats i, per tant, podem afegir aquest fet (situació de crisi i necessitat de conèixer la realitat per cercar solucions) com a una altra causa generadora dels estudis d'economia referents a diversos àmbits territorials.

Finalment, i com a valoració resum del significat de la col·lecció «Catalunya Comarcal», cal dir que suposa una important aportació pel coneixement de la realitat socio-econòmica i territorial de les comarques catalanes, que s'afegeix —tal com diu Josep Iglèsies en el pròleg del llibre del Priorat— a la valuosa aportació que en aquest sentit han representat les dues monumentals geografies de Catalunya publicades en les darreres dècades. La publicació de la col·lecció coincideix amb un període de màxim interès pel coneixement i per la divulgació de la realitat catalana, fenomen estretament vinculat i resultant del resorgiment del nacionalisme. I, a més, coincideix amb uns moments on el «debat comarcal» torna a revitalitzar-se. Els llibres comprenen les característiques de cadascuna de les comarques fins ara estudiades. L'enfocament dels estudis i la presentació dels resultats han estat condicionats per dos plantejaments previs, amb la finalitat d'aconseguir una certa homogenització dels llibres: a) la delimitació dels àmbits d'estudi, és a dir, l'acceptació dels límits comarcals de 1936 i b) la utilització d'una metodologia clàssica a l'hora d'estudiar els problemes i de presentar els resultats. Aquests plantejaments previs i, en alguns casos, la insuficiència d'informació han limitat, doncs, la possibilitat d'aplicar (excepte en el cas d'algunes tècniques concretes) nous plantejaments teòrics i metodològics sorgits de la pròpia evolució de la ciència regional.

Llibres de la col·lecció «Catalunya Comarcal»

(Relació per ordre de publicació)

1. SEGURA, Xavier i ROSANAS, Maria Josefa: *Aproximació a l'economia d'Osona*. Ha estat prologat per Ernest LLUCH. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, maig 1978. 318 pàgs.
2. MARGALEF, Joaquim: *El Tarragonès, estructura econòmica. Expansió industrial i desequilibris sectorials*. Ha estat prologat per Jacint ROS i HOMBRAVELLA. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, gener 1979. 273 pàgs.
3. MORELL, Ramon; MAUREL, Xavier i ALDOMÀ, Ignasi: *L'economia del Segrià. Desenvolupament agrícola i desequilibris sectorials*. Ha estat prologat per Josep LLADONOSA. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, abril 1980. 319 pàgs.
4. PUJADAS, Romà i SOLÉ, Sebastià: *L'economia de la Segarra. Especialització agrícola i desenvolupament ramader*. Amb la col·laboració de I. Pujadas (població) L. Benelbas (sector primari) i S. Puig (sector primari). Ha estat prologat per Josep LLADONOSA. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, juliol 1980. 213 pàgs.
5. GRUP D'ESTUDIS DE L'ALT PIRINEU I INSTITUT D'ESTUDIS CERETANS: *La Cerdanya. Recursos econòmics i activitat productiva*. Aquest estudi ha estat coordinat per X. Mateu i hi han col·laborat R. Majoral (redacció del cap. «Agricultura») i F. López Palomeque (redacció del cap. «Turisme»). Ha estat prologat per

- Joan BILBAO. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, març 1981. 335 pàgs.
6. GUAL, Jordi i RICART, Anna: *L'economia de la comarca de Garraf*. Ha estat prologat per Francesc MARTÍ i JUSMET. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, juliol 1981. 415 pàgs.
  7. TERRADES, Montserrat; PICAMAL, Rosa M i SERRA, Manuel: *El Gironès. Aproximació a l'estructura socio-econòmica*. Ha estat prologat per Joaquim NADAL i FARRERAS. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, octubre 1981, 301 pàgs.
  8. CASTILLO, Arcadi; MATEU, Xavier (Coordinadors); BERNADO, Jordi; LÓPEZ, Francesc; MALUQUER, Salvador; PLANS, Antoni i VIVES, Carles: *El Pallars Jussà. Estructura socio-econòmica i territorial del Pallars Jussà i de l'Alta Ribagorça*. Amb la col·laboració de diversos membres del Grup d'estudis de l'Alt Pirineu. Ha estat prologat per Lluís SOLÉ i SABARIS. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, novembre 1981. 415 pàgs.
  9. LÓPEZ, Francesc i MAJORAL, Roser: *La Vall d'Aran. Medi físic i transformació econòmica*. Amb la col·laboració de F. Vergés (equipaments socials). Ha estat prologat per Josep Maria AINAUD DE LASARTE. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, març 1982. 363 pàgs.
  10. GRAU, Josep-Joan i SORRIBES, Jesús: *El Montsià. Estructura dinàmica i socio-econòmica*. Amb la col·laboració de J. Aiguabella; G. Cànovas, J.F. Costell; A. Farnós; R. Gelida; J. Massip i D. Saurí. Ha estat prologat per Lluc BELTRAN i FLÓREZ. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, desembre 1982. 473 pàgs.
  11. FAIG, Miquel i CASTAÑER, Margarida: *La Garrotxa. Medi natural, estructura econòmica i equipaments socials*. Amb la col·laboració de M. Montagut (serveis col·lectius) i J.M. Mallarach (medi físic). Ha estat prologat per Joan HORTALÀ i ARAU. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, juliol 1973. 323 pàgs.
  12. MATEU, Xavier (coordinador); BERNADO, Jordi; CASTILLO, Arcadi; LÓPEZ, Francesc; MALUQUER, Salvador; PLANS, Antonio i PIPIO, Héctor: *El Pallars Sobirà: Estructura socio-econòmica i territorial*. Han col·laborat diversos membres del Grup d'Estudis de l'Alt Pirineu. Ha estat prologat per Salvador LLOBET i REVERTER. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, novembre 1983. 455 pàgs.
  13. CALS, Joan (Director); LOSTADO, Rafael i MATAS, Anna: *El Baix Empordà. Recursos i estructura econòmica*. Amb la col·laboració de J. LLOvet. Ha estat prologat per Narcís de CARRERAS i GUITERAS. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, juny 1984. 303 pàgs.
  14. SOLÉ i VILANOVA, Joaquim: *Visió econòmica de l'Anoia. Dinàmica industrial pròpia i estabilitat agrària*. Ha estat prologat per Antoni DALMAU i RIBALTA. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, desembre 1984. 311 pàgs.
  15. GRAU I FOLCH, Josep-Joan i SORRIBES I MONTSERRAT, Jesús: *L'economia del Baix Ebre. Vol. I. — Estructura i dinàmica socio-econòmica. Vol. II. Els antecedents històrics*. Amb la col·laboració de J. Aiguabella, A. Farnós, E. Fontela, A. Garcia, J. Massip, M. Ortí i J. Sabaté. Ha estat prologat per Federico MAYOR

- ZARAGOZA. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, setembre 1985. Vol. I, 393 pàgs. i Vol. II, 301 pàgs.
16. MARGALEF I LLEBARIA, Joaquim i TASIÀS I VALLS, Joan: *El Priorat. Anàlisi d'una crisi productiva*. Amb la col·laboració d'Elisabeth Pol i Valveny. Ha estat prologat per Josep IGLESIES i FORT. Editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal. Barcelona, desembre 1985. 375 pàgs.

Referències bibliogràfiques

- CARRERAS, Josep M. i MESTRE, Anna (1983): «L'evolució de l'economia regional catalana entre 1960 i 1980». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, n° 3, 1983, pág. 159-181.
- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA TERRITORIAL (1981): *El Priorat. Anàlisi econòmica i possibilitats de desenvolupament*. Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. (Servei de Planificació Territorial).
- LLEONART, Pere i ARDÈVOL, Remei (1980) *La Ribera d'Ebre: una visió de futur*. Barcelona. Banca Catalana. Banc Industrial de Catalunya. Servei d'Estudis.
- LLUCH, Enric (1970): «Estudis d'economia comarcal a Catalunya» *Revista de Geografia* (dep. de Geografia. U.B.), vol IV, n° 1, 1970, pàgs. 121-127.
- MAJORAL I MOLINS, Roser i LÓPEZ PALOMEQUE, Francesc (1983): *Anàlisi de l'agricultura a la Vall d'Aran*. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (197 pàgs.).
- PUJADAS i RUBIES, Romà (1984): *Diagnosi comarcal de les Garrigues* (Amb la col·laboració de Isabel PUJADAS i RUBIES i Rafael FANDO i MESTRE). Barcelona. Generalitat de Catalunya. Dep. de Política Territorial i Obres Públiques. D.G. de Política Territorial. Servei d'Acció Comarcal.
- SOY CASALS, Antoni (1982): *El Ripollès: Reconversió industrial i aprofitament dels recursos naturals*. Promogut per l'Excma. Diputació de Girona i realitzat pel Servei d'Estudis de Banca Má-Sardà.